

MARIOŁA SZEWCZAK-DANIEL
MGR, UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE
ORCID: 0000-0001-6245-2211

Samorząd miejski w Lublinie w początkach II Rzeczypospolitej

1. Wprowadzenie; 2. Zasady powoływania, skład i kompetencje organów samorządowych w świetle postanowień Dekretu o samorządzie miejskim 3. Wybory i obsada personalna organów samorządowych miasta Lublina w latach 1919–1927; 4. Stosunek Rady Miejskiej do Magistratu miasta Lublina; 5. Podsumowanie.

1

Przedmiotem studium jest analiza podstaw prawnych powoływania oraz funkcjonowania organów samorządowych w Lublinie w pierwszych latach II Rzeczypospolitej. W artykule został również nakreślony obraz stosunków politycznych w mieście, wpływający na wzajemne relacje między organami samorządu lubelskiego powołanymi w pierwszych demokratycznych wyborach. Ramy czasowe opracowania obejmują lata 1919–1927, a więc okres od czasu wejścia w życie Dekretu Naczelnika Państwa o samorządzie miejskim z 4 lutego 1919 r., regulującego ustrój samorządu miejskiego w Lublinie w pierwszych latach II Rzeczypospolitej, do rozwiązania Rady Miejskiej wybranej na podstawie tego Dekretu i zarządzenia kolejnych wyborów.

W okresie zaborów na terenie Królestwa Polskiego samorząd praktycznie nie istniał. Królestwo za panowania rosyjskiego posiadało tylko samorząd gmin i gromad wiejskich, nie znało natomiast instytucji samorządu miejskiego ani instytucji samorządu wyższego stopnia¹. Po wkroczeniu państw centralnych na tereny Królestwa Polskiego okupanci austriaccy nadali 18 sierpnia 1916 r. Ordynację miejską dla Kielc, Lublina, Piotrkowa i Radomia². Ordynacja ta stała się podstawą wyborów

¹ J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu w Państwie Polskim* [cz. 2], „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1922, nr 39, s. 590.

² Rozporządzenie Naczelnego Wodza Armii z dnia 18 sierpnia 1916 r. dotyczące ordynacji miejskiej dla miast Kielc, Lublina, Piotrkowa i Radomia, *Dziennik Rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce* z 1916 r., cz. XXV, nr 64.

samorządowych przeprowadzonych w Lublinie w grudniu 1916 r., powołujących samorząd miejski I kadencji, a następnie – w październiku 1918 r., powołujących samorząd II kadencji³.

Po odzyskaniu niepodległości nowy ustrój samorządu miejskiego został wprowadzony na mocy Dekretu o samorządzie miejskim z 4 lutego 1919 r., zwanego dekretem lutowym⁴. Dekret obowiązywał w miastach wymienionych w dołączonym do niego wykazie, liczącym ogółem 150 miast byłej Kongresówki – wśród nich znalazł się Lublin⁵. W zamierzeniach władz ustawodawczych obowiązywanie Dekretu o samorządzie miejskim na obszarze byłego Królestwa Polskiego miało mieć charakter tymczasowy, tj. do czasu wydania nowej ustawy unifikującej ustrój samorządu terytorialnego w całym kraju⁶. Sejm ustawodawczy, sądząc, że w niedługim czasie zdoła ujednoczyć ustawodawstwo samorządowe, na mocy ustawy z 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia okresu urzędowania organów samorządowych na obszarze b. zaboru rosyjskiego prolongował okres urzędowania rad miejskich „do czasu objęcia urzędowania przez nowe organy wybrane na zasadzie nowych ordynacji wyborczych jakie uchwali sejm ustawodawczy”⁷. Wybory przeprowadzone na podstawie nowej ustawy samorządowej miały otworzyć kolejny okres w życiu samorządu terytorialnego⁸. W 1922 r. rozpoczęło się więc dla rad miejskich b. Królestwa wyczekiwanie na nowe ustawy i nowe wybory, które z roku na rok coraz wyraźniej przeradzało się w „bezterminową prowizoryczność”⁹. Ta sytuacja trwała do wejścia w życie Ustawy z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, zwanej ustawą scaleniową, która wprowadziła w zasadniczych sprawach jednolity ustrój gmin miejskich i wiejskich oraz

³ M. Szewczak-Daniel, *Organizacja i funkcjonowanie zarządu miasta Lublina 1915–1918*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. VI, red. T. Bykowska, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016, s. 545–546.

⁴ Dekret Naczelnika Państwa z 4 lutego 1919 r. o samorządzie miejskim, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., nr 13, poz. 140 (dalej: Dekret o samorządzie miejskim).

⁵ M. Jaroszyński, *Samorząd terytorialny w Polsce. Stan obecny. Wnioski do reformy*, Warszawa 1923, s. 50.

⁶ O przekonaniu władz o tymczasowości obowiązywania Dekretu o samorządzie miejskim świadczy art. 7 Dekretu o wyborach do Rad Miejskich, który stanowił, że „Rady Miejskie, obrane na zasadzie niniejszej ordynacji, będą urzędowały do czasu uchwalenia nowej ustawy wyborczej miejskiej przez Sejm, w każdym razie jednak – o ile Sejm nie poweźmie odpowiedniej uchwały – nie dłużej niż lat 3”.

⁷ Ustawa z dnia 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia urzędowania organów samorządowych na obszarze b. zaboru rosyjskiego, Dz.U. RP z 1922 r., nr 28, poz. 225.

⁸ A. Tarnowska, *Z dziejów unifikacji administracji II Rzeczypospolitej. Rola przepisów pruskich*, Toruń 2012, s. 241.

⁹ J. Strzelecki, *Samorząd miejski na terenie b. Królestwa Kongresowego*, Warszawa 1927, s. 8–9.

powiatowych związków samorządowych na terenie całej Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego¹⁰.

2

Dekret lutowy ukonstytuował gminy miejskie jako samorządne jednostki terytorialne posiadające osobowość publiczno-prawną oraz zdolność do działania w zakresie prawa cywilnego¹¹. Przewidywał, że organami administracji samorządowej w miastach były: rada miejska oraz magistrat na czele z prezydentem (względnie burmistrzem)¹². Rada miejska posiadała kompetencje uchwałodawcze i kontrolne, a do jej zasadniczych zadań należało: decydowanie o ogólnych zasadach gospodarki miejskiej, ustanawianie zasad zarządu, nabywanie oraz zbywanie nieruchomości miejskich, uchwalanie budżetu miasta oraz podatków i opłat, ustanawianie posad służbowych i kasowanie ich, dokonywanie wyboru członków magistratu oraz sprawowanie nad nimi kontroli¹³. W zakresie przyznanych kompetencji rada miejska miała prawo inicjatywy uchwałodawczej oraz prawo wydawania postanowień, zgodnych z obowiązującym ustawodawstwem¹⁴. W skład rady miejskiej wchodził radni i członkowie magistratu, wybierani na 3 lata – w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, proporcjonalnych, w głosowaniu tajnym¹⁵. Radni wybrani na członków magistratu tracili swój mandat, zaś na ich miejsce wchodził zastępcy¹⁶. Zasady prawa wyborczego do rad miejskich na terenie byłego Królestwa Kongresowego oraz liczbę radnych w poszczególnych miastach określał Dekret o wyborach do Rad Miejskich¹⁷. Zgodnie z art. 1 Dekretu

¹⁰ Ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, Dz.U. RP z 1933 r., nr 35, poz. 294; zob. J. Dziobek-Romański, *Proces ujednoczenia ustroju samorządu terytorialnego w II Rzeczypospolitej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2012, t. XXII, nr 2, s. 149–150; B. Wasiutyński, *Ustrój władz administracyjnych rządowych i samorządowych*, Poznań 1933, s. 101.

¹¹ Art. 2 Dekretu o samorządzie miejskim.

¹² M. Jaroszyński, *op. cit.*, s. 51; K.W. Kumaniecki, B. Wasiutyński, J. Panejko, *Polskie prawo administracyjne w zarysie*, Kraków 1930, cz. II, s. 1076.

¹³ Art. 21 Dekretu o samorządzie miejskim; zob. J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu w Państwie Polskim* [cz. 3], „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1922, nr 40, s. 606.

¹⁴ Art. 21 Dekretu o samorządzie miejskim.

¹⁵ Art. 12 Dekretu o samorządzie miejskim; zob. M. Jaroszyński, *op. cit.*, s. 51.

¹⁶ Art. 14 Dekretu o samorządzie miejskim; J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu...* [cz. 3], s. 606.

¹⁷ Dekret Naczelnika Państwa z 13 grudnia 1918 r. o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego, Dz.Pr.P.P. z 1918 r., nr 20, poz. 58 (dalej: Dekret o wyborach do Rad Miejskich); Regulamin wyborczy do Rad Miejskich z dnia 17 grudnia 1918 r., M.P. z 1918 r., nr 232. Według postanowień Dekretu o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa

w Lublinie wybierano 46 radnych¹⁸. W myśl przepisów Dekretu o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego czynne prawo wyborcze do rad miejskich posiadali wszyscy obywatele bez względu na płeć, którzy spełnili kumulatywnie trzy warunki, a mianowicie: 1) ukończyli 21 lat, 2) posiadali przynależność państwową polską, 3) mieszkali stale w obrębie gminy miejskiej co najmniej od 6 miesięcy¹⁹. Prawo kandydowania do rad miejskich przysługiwało osobom, które posiadały czynne prawo wyborcze i ukończyły 25 lat, a dodatkowo posiadały umiejętność czytania i pisanie po polsku²⁰. Szczegółowe zasady przeprowadzania wyborów do rad miejskich określał Regulamin wyborczy do Rad Miejskich na terenie byłego Królestwa Kongresowego²¹.

Magistrat jako organ wykonawczo-zarządzający gminy zajmował się przede wszystkim wykonywaniem uchwał rady miejskiej²². Było to określenie bardzo obszerne, obejmowało bowiem całokształt zagadnień związanych z wykonywaniem zarządu nad miastem. Wśród zadań o charakterze gospodarczym na magistracie ciążyły obowiązki związane przede wszystkim z zarządzaniem majątkiem gminnym, a w szczególności sporządzanie inwentarza majątku miasta, konserwacja nieruchomości i ruchomości miejskich, sprawowanie nadzoru nad jarmarkami oraz

---

Kongresowego liczba radnych w miastach wynosiła od 12 do 70, zależnie od liczby mieszkańców miasta. (Wyjątki przewidziano dla Warszawy i Łodzi, odrębnie wymienionych w przepisie: w Warszawie radnych było 120, zaś w Łodzi – 75).

¹⁸ Według Dekretu o wyborach do Rad Miejskich, w miastach liczących 100 tys. mieszkańców wybierano 45 radnych, zaś na każde rozpoczęte 10 tys. mieszkańców ponad owe 100 tys. dodawano jednego radnego. Jako że w Lublinie według stanu na grudzień 1918 r. zameldowanych był 104 tys. mieszkańców, to miastu przypadło 46 radnych i 23 zastępców. Zob. J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej w Lublinie w 1919 roku*, „Rocznik Lubelski” 1966, nr 9, s. 323.

¹⁹ Art. 2 Dekretu o wyborach do Rad Miejskich. Dekret pozbawiał czynnego prawa wyborczego: 1) osoby pozostające pod kuratelą lub upadłością, 2) osoby, pozbawione praw lub ograniczone w prawach na mocy wyroku sądu, 3) osoby utrzymujące szynki i domy rozpusty. Zob. Okólnik nr 68 z dnia 10 lipca 1925 r., L. SM. 1582/25 do P.P. Wojewodów (na obszarze b. Królestwa Kongresowego) w sprawie wyborów do rad miejskich.

²⁰ Art. 4 Dekretu o wyborach do Rad Miejskich. Mimo spełnienia warunków, członkami Rady Miejskiej nie mogli być: wszyscy płatni urzędnicy miejscy oraz urzędnicy państwowi sprawujący nadzór nad działalnością gminy miejskiej oraz funkcjonariusze policji i milicji ludowej. Przepis ten w założeniu twórców miał niewątpliwie zapobiegać konfliktom interesów w ramach sprawowanych urzędów.

²¹ Regulamin wyborczy do Rad Miejskich z dnia 17 grudnia 1918 r. (M.P. z 1918 r, nr 232) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych rozporządzeniami Ministra Spraw Wewnętrznych: z dnia 1 lutego 1919 r. (M.P. z 1919 r, nr 26), z dnia 17 lutego 1919 r. (M.P. z 1919 r., nr 38), z dnia 5 maja 1919 r. (M.P. z 1919 r., nr 100), z dnia 20 kwietnia 1927 r. (M.P. z 1927 r., nr 90).

²² Art. 47 pkt 1 Dekretu o samorządzie miejskim; zob. J. Strzelecki, *W sprawie organizacji władzy wykonawczej w samorządzie miejskim*, „Samorząd Miejski” 1931, z. 2, s. 102.

eksploatowanie gruntów miejskich²³. Magistrat na podstawie upoważnienia rady miejskiej nabywał i zbywał nieruchomości miejskie oraz zawierał umowy dzierżawy placów miejskich zarówno z podmiotami publicznymi, jak i osobami prywatnymi²⁴. W ramach zarządzania gospodarką nieruchomości miejskich prowadził procesy wywłaszczania nieruchomości, celem rozbudowy miasta i powiększania jego powierzchni²⁵. W zakresie kompetencji finansowo-budżetowych magistrat posiadał prawo, ale również i obowiązek układania preliminarzy budżetowych, czyli projektów budżetów miejskich, oraz sporządzania obrachunków rocznych, przy czym preliminarze budżetowe musiały zostać przedłożone radzie miejskiej najpóźniej na 3 miesiące przed rozpoczęciem roku budżetowego, a obrachunki roczne – najpóźniej w ciągu 6 miesięcy od zakończenia roku budżetowego²⁶. Kolejnym zadaniem magistratu było prowadzenie przedsiębiorstw własnych i nadzór nad przedsiębiorstwami miejskimi, posiadającymi własne zarządy²⁷. Zgodnie z art. 47 pkt. 10 Dekretu o samorządzie miejskim magistrat w ramach przysługujących mu kompetencji posiadał prawo przedstawiania wniosków w zakresie gospodarstwa gminnego na posiedzeniach rady miejskiej, a więc służyło mu prawo inicjatywy uchwałodawczej²⁸. Był to przepis uzasadniony, biorąc pod uwagę fakt, iż co prawda rada miejska była instytucją stałą, to jednak na co dzień nie zajmowała się gospodarką miejską. O ile rada miejska zjawiała się na arenie życia publicznego gminy kilkanaście lub kilkadziesiąt razy w roku, o tyle magistrat był czynnikiem permanentnie zabiegającym o stan gospodarki miejskiej, a więc lepiej znającym potrzeby miasta²⁹.

Członków magistratu wybierała rada miejska na okres 3 lat lub do końca kadencji rady miejskiej³⁰. Według Dekretu o samorządzie miejskim członkami

²³ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), zespół „Akta miasta Lublina 1918–1939” (dalej: AmL 1918–1939), sygn. 42, Protokół nr 5 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 13 lutego 1922 r., k. 57; APL, AmL 1918–1939, sygn. 397, Statut organizacyjny Magistratu m. Lublina z 1920 r., k. 102.

²⁴ APL, AmL 1918–1939, sygn. 41, Protokół posiedzenia nr 4 Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 9 lutego 1922 r., k. 45.

²⁵ *Z obrad Magistratu – posiedzenie z 9 stycznia 1922 r.*, „Dziennik Zarządu m. Lublina” z 21 stycznia 1922 r., nr 2, s. 2; *Z obrad Magistratu – posiedzenie z 25 marca 1926 r.*, „Dziennik Zarządu m. Lublina” z 3 kwietnia 1926 r., nr 7, s. 1.

²⁶ Art. 47 pkt. 4 Dekretu o samorządzie miejskim.

²⁷ Art. 47 pkt. 3 Dekretu o samorządzie miejskim.

²⁸ Art. 47 pkt. 10 Dekretu o samorządzie miejskim.

²⁹ J. Strzelecki, *W sprawie organizacji władzy wykonawczej...*, s. 104; Z.M., *W sprawie organizacji władzy wykonawczej w samorządzie miejskim*, „Samorząd Miejski” 1931, z. 3, s. 161–163.

³⁰ Art. 43 Dekretu o samorządzie miejskim; zob. M. Porowski, *Stan samorządu miejskiego w Polsce i braki w jego organizacji*, „Samorząd Miejski” 1922, z. 4, s. 671.

magistratu w miastach wydzielonych z powiatów, w tym także i Lublinie, byli: prezydent, wiceprezydent i ławnicy, zaś w pozostałych miastach – burmistrz, jego zastępcy oraz ławnicy³¹. Liczba ławników została uzależniona od wielkości rady miejskiej i wynosiła każdorazowo 10% liczby radnych (ułamki zaokrąglano w górę)³². Zgodnie z art. 1 Dekretu o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego w Lublinie wybierano 46 radnych, a więc w skład magistratu wchodziło 5 ławników³³.

Na członka magistratu mogła być wybrana osoba, której przysługiwało bierne prawo wyborcze do rad miejskich oraz która posiadała przynależność państwową polską³⁴. W stosunku do kandydatów na urząd prezydenta (względnie burmistrza) wymagano dodatkowo wykształcenia na poziomie co najmniej polskiej szkoły ludowej³⁵. Wybór prezydenta oraz pozostałych członków magistratu następował na pierwszym posiedzeniu rady miejskiej, czyli tzw. posiedzeniu konstytuującym, które zwoływał dotychczas urzędujący prezydent miasta³⁶. Posiedzenie konstytuujące rozpoczynało się od przemówienia ustępującego prezydenta, w którym podsumowywał kończącą się kadencję władz miejskich. Po złożeniu przez radnych przyrzeczenia i przedstawieniu deklaracji przez poszczególne ugrupowania polityczne następował wybór prezydium rady miejskiej, po którym to z kolei radni przystępowali do wyboru magistratu³⁷.

Wybór członków magistratu poprzedzony był uchwaleniem wysokości ich wynagrodzenia – o ile radni sprawowali swe funkcje honorowo, o tyle członkowie magistratu otrzymywali stałe wynagrodzenie z funduszków miejskich³⁸. Wybór

³¹ Art. 40 Dekretu o samorządzie miejskim. Miastami wydzielonymi z powiatowych związków samorządowych były miasta liczące ponad 25 tys. mieszkańców według ostatniego powszechnego spisu ludności. Wydzielenie miasta o mniejszym zaludnieniu mogło nastąpić tylko w drodze ustawodawczej. Dodatkowo Dekret o samorządzie miejskim w art. 40 zróżnicował skład Magistratu w poszczególnych miastach: Warszawie w skład Magistratu wchodził prezydent, 3 wiceprezydentów i ławnicy; w Łodzi i Lublinie – prezydent, 2 wiceprezydentów i ławnicy, zob. M. Jaroszyński, *op. cit.*, s. 51.

³² J. Babiak, A. Ptak, *Samorząd terytorialny w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Władza lokalna w procesie transformacji systemowej*, red. J. Babiak, A. Ptak, Kalisz–Poznań 2010, s. 28.

³³ Art. 1 Dekretu o wyborach do Rad Miejskich.

³⁴ P. Typiak, *Istotne różnice w ustroju samorządu miejskiego w b. Królestwie Kongresowym i na Ziemiach Wschodnich b. zaboru rosyjskiego*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1931, nr 10, s. 355.

³⁵ Art. 43 Dekretu o samorządzie miejskim; J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu...* [cz. 3], s. 606.

³⁶ J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 320.

³⁷ *Ibidem*, s. 320–321; „Głos Lubelski” z 18 marca 1919 r., nr 75, s. 3.

³⁸ Art. 42 Dekretu o samorządzie miejskim.

prezydenta następował bezwzględną większością głosów w tajnym, pisemnym głosowaniu³⁹. Jeżeli żaden z kandydatów przedstawionych przez ugrupowania polityczne nie otrzymał wymaganej większości głosów, przeprowadzano powtórny wybór pomiędzy dwoma kandydatami, którzy otrzymali największą liczbę głosów. W dekrete lutowym znalazł się przepis dyscyplinujący radnych w zakresie wyboru prezydenta (burmistrza) miasta. Mianowicie jeżeli radni mimo przeprowadzonych wyborów nie wybrali prezydenta (burmistrza) lub zwlekali z jego wyborem, władza nadzorcza nakazywała dokonania wyboru w ściśle oznaczonym terminie⁴⁰. Jeżeli i wówczas wybór nie doszedł do skutku, władza nadzorcza mianowała na jeden rok prezydenta, ustalając jednocześnie przysługujące mu wynagrodzenie, pobierane z funduszy miejskich⁴¹. Po dokonaniu wyboru prezydenta, dokonywano wyboru dwóch wiceprezydentów – na zasadach obowiązujących przy wyborze prezydenta miasta.

Ostatnim punktem posiedzenia był wybór ławników magistratu. Szczegółowe zasady zawierał Regulamin wyborczy do art. 43-ego Dekretu o samorządzie miejskim z 4 lutego 1919 r., który wszedł w życie jednocześnie z Dekretem o samorządzie miejskim⁴². Głosowanie na ławników odbywało się na podstawie sporządzonych list kandydatów, każda z list musiała być podpisana przez co najmniej jedną czwartą ogólnej liczby radnych oraz zawierać pełną liczbę⁴³ nazwisk kandydatów⁴⁴. Mandaty ławników rozdzielano między wniesione listy kandydatów proporcjonalnie do liczby głosów oddanych na daną listę⁴⁵. W przypadku nieprzyjęcia wyboru, jak również w przypadku opróżnienia stanowiska w magistracie, radni dokonywali wyboru uzupełniającego, a wybrany w tym trybie członek magistratu sprawował swój urząd tylko do końca kadencji poprzednika⁴⁶.

³⁹ J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu...* [cz. 3], s. 606.

⁴⁰ Art. 44 Dekretu o samorządzie miejskim; zob. P. Typiak, *op. cit.*, s. 355.

⁴¹ J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu...* [cz. 3], s. 606.

⁴² Regulamin wyborczy do art. 43-ego Dekretu o samorządzie miejskim z dn. 4 lutego 1919 r. wydany rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z 26 lutego 1919 r. w sprawie wyboru członków magistratu, Dz.Urz. MSW z 1919 r., nr 17, poz. 188 (dalej: Regulamin wyborczy do art. 43-ego Dekretu o samorządzie miejskim).

⁴³ Określoną w art. 41 Dekretu o samorządzie miejskim – miało to być 10% liczby radnych w danym mieście

⁴⁴ § 2 Regulaminu wyborczego do art. 43-ego Dekretu o samorządzie miejskim.

⁴⁵ Rozdział mandatów między kandydatów następował według dość skomplikowanej procedury, którą dokładnie regulował § 7 Regulaminu wyborczego do art. 43 Dekretu o samorządzie miejskim.

⁴⁶ Art. 45 Dekretu o samorządzie miejskim.

3

Pierwsze demokratyczne wybory przeprowadzone na podstawie postanowień dekretu lutowego – do Rady Miejskiej III kadencji – odbyły się w Lublinie 23 lutego 1919 r. i przyniosły zwycięstwo połączonym ugrupowaniom narodowym, które uzyskały łącznie 7351 głosów, co stanowiło 32,5% głosów i dało 16 mandatów w Radzie Miejskiej⁴⁷. Na drugim miejscu znalazła się lista PPS, która uzyskała 30,9% wszystkich głosów i otrzymała tym samym 15 mandatów w Radzie Miejskiej⁴⁸. Sporym poparciem cieszyły się także socjalistyczne ugrupowania żydowskie – Bund, który uzyskał 5 mandatów, i Poalej Syjon, któremu przypadły 2 mandaty⁴⁹.

Pierwsze posiedzenie nowo wybranej Rady Miejskiej odbyło się 15 marca 1919 r. pod przewodnictwem ustępującego prezydenta miasta Jana Turczynowicza⁵⁰. Następnie radni przystąpili do wyboru członków prezydium Rady Miejskiej, jednakże ze względu na bojkotowanie wyborów przez radnych, którzy oddawali czyste kartki, udało się wybrać tylko prezesa Rady Miejskiej⁵¹. Został nim radny PPS – Kazimierz Tomorowicz. Ukonstytuowanie Magistratu nastąpiło natomiast na kolejnym posiedzeniu, 20 marca 1919 r. Przed przystąpieniem do wyboru Prezydium Magistratu, Rada Miejska po dyskusji uchwaliła wynagrodzenie dla jego członków w wysokości odpowiednio: dla prezydenta 36 tys. koron, dla wiceprezydentów po 30 tys. koron, zaś dla ławników po 24 tys. koron rocznie⁵². Następnie radni przystąpili do wyboru prezydenta. O fotel ubiegało się dwóch kandydatów. Ugrupowanie radnych socjalistów wysunęło kandydaturę Władysława Korsaka z Warszawy⁵³, radni narodowcy – Czesława Szczepańskiego, który dotychczas

⁴⁷ APL, AmL 1918–1939, sygn. 13, Protokół Głównego Komitetu Wyborczego, k. 10; zob. J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 327.

⁴⁸ „Ziemia Lubelska” z 25 lutego 1919 r., nr 9, s. 3; J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 328.

⁴⁹ J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 328; J. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918–1939*, Lublin 1984, s. 63.

⁵⁰ „Głos Lubelski” z 18 marca 1919 r., nr 75, s. 3.

⁵¹ Pozostałych członków Prezydium Rady Miejskiej, tj. dwóch wiceprezesów i czterech sekretarzy, wybrano na posiedzeniu w dniu 22 marca 1919 r., zob. J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 330.

⁵² „Głos Lubelski” z 22 marca 1919 r., nr 79, s. 3; „Ziemia Lubelska” z 22 marca 1919, nr 134, s. 3.

⁵³ „Głos Lubelski” z 22 marca 1919 r., nr 79, s. 3; J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 330.

sprawował funkcję wiceprezydenta⁵⁴. Podczas pierwszego i drugiego głosowania nie doszło do wyboru prezydenta – radni centrum oraz prawicy oddali nieważne głosy, wrzucając do urny czyste kartki, stąd też żaden z kandydatów nie otrzymał wymaganej większości⁵⁵. Dopiero w trzecim głosowaniu na prezydenta Lublina został wybrany (uzyskał 23 głosy)⁵⁶.

Po dokonaniu wyboru prezydenta radni przystąpili do wyboru dwóch wiceprezydentów miasta. Ugrupowanie radnych socjalistów ponownie wystawiło kandydaturę Władysława Korsaka⁵⁷. Kandydatem narodowców został natomiast Stanisław Dylewski, dotychczasowy wiceprezydent miasta⁵⁸. W wyniku dwukrotnego głosowania na pierwszego wiceprezydenta wybrano Stanisława Dylewskiego, który otrzymał poparcie 23 radnych, podczas gdy jego kontrkandydat – o 2 głosy mniej⁵⁹. Na drugiego wiceprezydenta wybrano działacza PPS i przewodniczącego Komitetu Lubelskiej Rady Delegatów Robotniczych Władysława Uziębłę⁶⁰.

Kolejnym punktem posiedzenia konstytuującego Rady Miejskiej był wybór ławników Magistratu. Podczas wyborów zgłoszono dwie listy: prawicy i PPS. W rezultacie przeprowadzonych wyborów w loży magistrackiej znalazło się trzech kandydatów prawicy (Apolinary Bendych, Władysław Skurzyński, Saul Finkielsztejn) oraz dwóch z listy PPS (Ignacy Kubecki i Stefan Choma)⁶¹. Czołowe stanowiska w Magistracie przypadły więc przedstawicielom prawicy społecznej, podczas gdy członkami Prezydium Rady Miejskiej zostali działacze PPS⁶². Ten układ sił – jak się okazało – sprzyjał eskalacji i tak już napiętych stosunków między tymi ugrupowaniami oraz utrudniał wspólną pracę w samorządzie.

⁵⁴ „Głos Lubelski” z 22 marca 1919 r., nr 79, s. 3.

⁵⁵ J. Marczuk, *Walka ugrupowań politycznych w Radzie Miejskiej Lublina w latach 1919–1927*, „Rocznik Lubelski” 1968, t. 11, s. 43.

⁵⁶ APL, AmL 1918–1939, sygn. 52, Załączniki do Protokołu nr 2 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 20 marca 1919 r., k. 54–58.

⁵⁷ „Głos Lubelski” z 22 marca 1919 r., nr 79, s. 3; „Ziemia Lubelska” z 22 marca 1919, nr 134, s. 3.

⁵⁸ J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 330–331; „Głos Lubelski” z 22 marca 1919 r., nr 79, s. 3.

⁵⁹ J. Marczuk, *Wybory do Rady Miejskiej...*, s. 330–331.

⁶⁰ „Ziemia Lubelska” z 21 marca 1919 r., nr 133, s. 2.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² J. Marczuk, *Walka ugrupowań politycznych...*, s. 43–44; „Ziemia Lubelska” z 24 marca 1919 r., nr 137, s. 2. Członków Prezydium Rady Miejskiej wybrano na posiedzeniu Rady Miejskiej w dniu 22 marca 1919 r. Prezesem został Kazimierz Tomorowicz z PPS, a wiceprezesami – Władysław Kunicki (PPS) i Feliks Wodzinowski (endecja).

Nowy prezydent miasta Czesław Szczepański objął urządowanie w Magistracie 22 marca 1919 r. i od razu musiał się zmierzyć z panującą w mieście trudną sytuacją. Wpływ na ten stan rzeczy miało kilka czynników. Trwająca cztery lata wojna zniszczyła znaczną część majątku miasta oraz doprowadziła do zubożenia jego mieszkańców, a co za tym idzie – zmniejszyła ich możliwości płatnicze⁶³. Rosjanie, opuszczając Lublin latem 1915 r., wywieźli z miasta fundusze wynoszące 200 tys. rubli w złocie⁶⁴. W okresie okupacji austriackiej władze miejskie zostały zobowiązane do zapłacenia kontrybucji w wysokości 163 824 rubli⁶⁵. Lublin nie posiadał prawie żadnych urządzeń komunalnych, mogących generować pewne dochody, zaś wpływy z podatków i opłat miejskich sięgały zaledwie 30% ogólnych dochodów miasta⁶⁶.

Z wyżej przedstawionych przyczyn, realizacja podejmowanych przez Szczepańskiego inwestycji wymagała zaciągania kolejnych kredytów. Pracy w samorządzie lubelskim dodatkowo nie ułatwiała sytuacja polityczna: podział Rady Miejskiej na dwa skrajne obozy, między którymi Szczepański musiał lawirować. Z jednej chciał pozostać wierny popierającej go większości endeckiej, z drugiej – zmuszony był uwzględniać postulaty lewicy, szczególnie stanowczo domagającej się poprawy warunków bytowych najbiedniejszych warstw społeczeństwa. Na posiedzeniu Rady Miejskiej 12 kwietnia 1919 r. na wniosek prezydenta Szczepańskiego Rada Miejska utworzyła Radę Apropowizacyjną, której zadaniem było usprawnienie apro wizacji w mieście przez sprowadzanie do Lublin towarów importowanych: mąki i tłuszczów amerykańskich⁶⁷. Dodatkowo z inicjatywy prezydenta Szczepańskiego samorząd lubelski przystąpił w charakterze udziałowca (z udziałem 100 tys. marek polskich) do Towarzystwa Apropowizacji Miast Polskich, co wpłynęło na polepszenie zaopatrzenia sklepów⁶⁸.

Działalność inwestycyjną w Lublinie prezydent Szczepański rozpoczął od przebudowy i modernizacji zaniedbanego pod względem urbanistycznym i sanitarnym miasta. W tym celu zorganizował oczyszczanie miasta, a następnie regulację

⁶³ APL, AmL 1918–1939, sygn. 37, Protokół nr 26 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 18 grudnia 1919 r. k. 49–50.

⁶⁴ J. Marczuk, *Rada miejska i Magistrat...*, s. 124.

⁶⁵ *Ibidem*; J. Lewandowski, *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914–1918*, Warszawa 1980, s. 51.

⁶⁶ J. Marczuk, *Gospodarka finansowa samorządu miasta Lublina w latach 1918–1939*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1979, t. 39, s. 59–61.

⁶⁷ APL, AmL 1918–1939, sygn. 37, Protokół nr 10 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 12 kwietnia 1919 r., k. 4.

⁶⁸ APL, AmL 1918–1939, sygn. 38, Wyciąg z protokołu nr 17 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 15 września 1919 r., k. 66.

i brukowanie ulic kostką bazaltową⁶⁹. Kolejne przedsięwzięcia to przede wszystkim budowa mostu na rzece Czerniejówce, która pochłonęła 2 mln marek polskich, oraz remont gmachu Magistratu i Bramy Krakowskiej, na który przeznaczono 500 tys. marek polskich⁷⁰. Chlubą miasta stała się wybudowana na Czwartku szkoła, oddana do użytku na początku 1925 r. Spełniała ówczesne standardy nowoczesności zarówno w kwestii wyglądu zewnętrznego, jak i urządzeń wewnętrznych i uważana była za jedną z najładniejszych szkół w byłej Kongresówce⁷¹. Jednakże najważniejszym osiągnięciem inwestycyjnym i gospodarczym prezydenta było doprowadzenie do zawarcia 25 listopada 1924 r.⁷² z amerykańskim Towarzystwem Ulen umowy na budowę w mieście urządzeń komunalnych: wodociągów, kanalizacji, rzeźni i elektrowni. Lublin po odzyskaniu niepodległości dysponował prymitywnymi urządzeniami, niezaspokajającymi nawet w części podstawowych potrzeb mieszkańców⁷³.

4

W kwestii regulacji stosunków między organem uchwałodawczym a wykonawczym samorządu miejskiego twórcy Dekretu o samorządzie miejskim wzorowali się na tzw. modelu badeńskim, wprowadzonym w Badenii na mocy ordynacji miejskiej z 1906 i 1910 r., który niemalże w tym samym czasie zaczął obowiązywać również w Wirtembergii, Hanowerze i Szlezwiku⁷⁴. Model badeński charakteryzował się podporządkowaniem organu wykonawczego organowi uchwałodawczemu oraz szczególną pozycją członków magistratu, którzy byli jednocześnie członkami rady miejskiej⁷⁵. Rozwiązanie przyjęte przez dekret, według którego członkowie magistratu wchodziłi w skład rady miejskiej, zgodnie z intencją ustawodawcy

⁶⁹ APL, AmL 1918–1939, sygn. 41, Protokół nr 13 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 21 lipca 1921 r., k. 155–156.

⁷⁰ APL, AmL 1918–1939, sygn. 45, Protokół nr 13 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 5 listopada 1925 r., k. 3–4; zob. J. Marczuk, *Działalność gospodarcza Prezydenta Lublina Czesława Szczepańskiego (1919–1927)*, „Rocznik Lubelski” 2010, t. 36, s. 55–56.

⁷¹ APL, AmL 1918–1939, sygn. 45, Protokół nr 13 posiedzenia Rady Miejskiej..., k. 5.

⁷² APL, zespół „Miejskie Wodociągi i Kanalizacja w Lublinie”, sygn. 1, § 12 Umowy zawartej między miastem Lublin a firmą Ulen and Company na budowę wodociągów i kanalizacji w Lublinie, k. 1–11.

⁷³ A. Kierek, *Rozwój gospodarczy Lublina w latach 1918–1939*, [w:] *Dzieje Lublina*, t. II, red. S. Krzykała, Lublin 1975, s. 87.

⁷⁴ Szerzej zob. A. Kroński, *Krytyka projektowanego ustroju władz komunalnych miejskich*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1924, nr 25, s. 504; A. Tarnowska, *op. cit.*, s. 163.

⁷⁵ A. Kroński, *op. cit.*, s. 504; A. Tarnowska, *op. cit.*, s. 163.

miało na celu zapobieżenie ewentualnym konfliktom między organami samorządu miejskiego poprzez wzajemne uzgadnianie ich działalności⁷⁶. Jednakże sprawdzało się to tylko w sytuacji, kiedy w radzie miejskiej dało się wyodrębnić stronnictwo, względnie stronnictwa polityczne posiadające większość mandatów, oraz magistrat wyłoniony spośród przedstawicieli tej partii. Wówczas prym w samorządzie wiodł ten klub radnych, który zdołał utworzyć blok większościowy, przeforsował swojego kandydata na prezydenta miasta oraz obsadził kierownicze stanowiska w magistracie. Stąd też można powiedzieć, że struktura funkcjonującego na podstawie dekretu lutowego samorządu miejskiego odpowiadała w pewnym stopniu formom ustrojowym demokracji parlamentarnej⁷⁷.

W warunkach lubelskiego samorządu powołanego w wyborach w 1919 r. zasada ścisłej współpracy magistratu z radą miejską nie znalazła pełnego zastosowania, żadna z partii politycznych nie uzyskała bowiem wyraźnej większości w Radzie Miejskiej. Z tego względu żadna z nich nie posiadała decydującego wpływu na bieg gospodarki miejskiej oraz nie była zdolna samodzielnie wyłonić pełnego składu Magistratu. Wśród ugrupowań w Radzie Miejskiej III kadencji zarysowała się równowaga sił między PPS a endecją, czyli między dwoma programowo i ideologicznie odmiennymi formacjami⁷⁸. Ponadto, jak już wcześniej wspomniano, czołowe stanowiska w Magistracie przypadły działaczom prawicy społecznej, zaś w Radzie Miejskiej – działaczom PPS⁷⁹. Musiało to rzutować na stosunki między Radą Miejską a Magistratem. Cały okres urzędowania władz miejskich III kadencji upłynął pod znakiem nieustannej walki politycznej między lewicą a prawicą społeczno-polityczną oraz ciągłych ataków radnych lewicy – przede wszystkim Klubu PPS – niezadowolonych z działalności Magistratu. Radni lewicy zarzucali mu głównie prowadzenie gospodarki pod kątem klas posiadających i stałe zwalczanie postulatów Klubu PPS, dążącego do zapewnienia interesów nie tylko klas posiadających, ale przede wszystkim ubogich i średnio zamożnych mieszkańców Lublina⁸⁰. Gorący sprzeciw lewicy wzbudzała likwidacja Wydziału Zaopatrywa-

⁷⁶ J. Strzeszewski, *Organizacja samorządu...* [cz. 3], s. 606.

⁷⁷ W. Uziembło, *Wspomnienia 1900–1939*, Warszawa 1965, s. 245.

⁷⁸ J. Marczyk, *Walka ugrupowań politycznych...*, s. 43.

⁷⁹ „Ziemia Lubelska” z 24 marca 1919 r., nr 137, s. 2; J. Marczyk, *Walka ugrupowań politycznych...*, s. 43–44.

⁸⁰ APL, AmL 1918–1939, sygn. 46, Protokół nr 21 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 16 września 1926 r., k. 6–11; APL, AmL 1918–1939, sygn. 41, Protokół nr 14 posiedzenia Rady Miejskiej m. Lublina odbytego w dniu 28 lipca 1921 r., k. 187–188. Warto zaznaczyć, że nie tylko bierność Magistratu, ale również niekiedy nadmierna staranność w podejmowanej działalności była przedmiotem ataków lewicy. Przykładem jest sytuacja, kiedy podczas prowadzenia robót brukarskich w mieście latem 1921 r. Magistrat spotkał się z zarzutem

nia Magistratu, który jako regulator cen żywności, mógłby nadal prowadzić walkę z drożyzną w mieście⁸¹. Niezadowolenie radnych PPS budziła również działalność Magistratu – a raczej jej brak – w dziedzinie opieki społecznej i pomocy najbiedniejszym warstwom społeczeństwa⁸² Lewica zarzucała „reakcyjno-burżuazyjnemu Magistratowi” m.in.: odrzucanie wniosków PPS mających na celu ożywienie ruchu budowlanego, sabotowanie działalności Wydziału Opieki Społecznej, ignorowanie kwestii bezrobocia, całkowite zaniedbanie spraw oświaty oraz potrzeb sanitarnych dzielnic Lublina zamieszkałych przez ubogie grupy ludności⁸³.

Podczas lustracji przeprowadzonej z polecenia wojewody lubelskiego ujawniono, że władze samorządowe nie wywiązywały się z podstawowych obowiązków nałożonych na nie przez przepisy Dekretu o samorządzie miejskim⁸⁴. Przede wszystkim zastrzeżenia budziła działalność władz w zakresie budżetowania, Rada Miejska nie uchwałała bowiem we właściwym czasie budżetu. W związku z tym władze nadzorcze były pozbawione możliwości wykonywania uprawnień wynikających z prawa nadzoru, polegających na prawie do poczynienia uwag do budżetu i ewentualnego skorygowania go przed całkowitym wykonaniem⁸⁵. Kolejnym zarzutem podnoszonym przez władze nadzorcą był brak należytej kontroli Rady Miejskiej nad działalnością Magistratu w zakresie realizacji budżetu miejskiego, czego skutkiem były znaczne przekroczenia budżetu oraz ustalonych planów gospodarczych⁸⁶.

Wobec niemożności dalszego aprobowania tego anormalnego stanu rzeczy minister spraw wewnętrznych reskryptem z 2 maja 1927 r., działając na podstawie art. 66 dekretu lutowego, rozwiązał Radę Miejską i polecił Magistratowi zastępcze pełnienie funkcji w zakresie prowadzenia spraw bieżących do czasu ukonstytu-

---

radnych PPS, że wykonywane w mieście roboty prowadzone są w sposób „za bardzo solidny”. Zarzut ten szybko odparł wiceprezydent Dylewski, który zapytał opozycję: „Jaki jest więc w tym wypadku punkt wyjścia, bo można powiedzieć, że rzeczy poważne robią się śmiesznymi?!”, *ibidem*.

⁸¹ APL, AmL 1918–1939, sygn. 46, Protokół nr 21 posiedzenia Rady Miejskiej..., k. 12.

⁸² *Ibidem*; J. Marczuk, *Walka ugrupowań politycznych...*, s. 65–66.

⁸³ APL, AmL 1918–1939, sygn. 46, Protokół nr 21 posiedzenia Rady Miejskiej..., k. 12–13.

⁸⁴ APL, AmL 1918–1939, sygn. 21, Pismo Wojewody Lubelskiego z 10 maja 1927 r., nr L:3869/III w sprawie Rozwiązania Rady Miejskiej i zarządzenia wyborów do nowej Rady Miejskiej, k. 1.

⁸⁵ *Ibidem*; M. Czyrka, *Ratusz zatrzymany w czasie. Narodowcy we władzach Lublina w latach 1918–1939*, Szczecin 2008, s. 86–87.

⁸⁶ APL, AmL 1918–1939, sygn. 21, Pismo Wojewody Lubelskiego z 10 maja 1927 r., nr L:3869/III w sprawie Rozwiązania Rady Miejskiej..., k. 1. O niewłaściwej kontroli Rady Miejskiej III powołania nad działalnością Magistratu najdobitniej świadczy fakt, że Rada Miejska nie rozpatrzyła zamknięć rachunkowych (sprawozdań budżetowych) za lata 1922, 1923, 1924 i 1925 oraz nie powołała komisji rewizyjnej.

owania się nowej Rady Miejskiej⁸⁷. W związku z rozwiązaniem reprezentacji miejskiej, na podstawie art. 66 Dekretu o samorządzie miejskim, wojewoda lubelski pismem z dnia 10 maja 1927 r. zarządził wybory do nowej Rady Miejskiej na dzień 19 czerwca 1927 r.⁸⁸.

5

Praca pierwszego samorządu lubelskiego, powołanego przepisami dekretu lutowego, przypadła na trudny okres kładzenia podwalin polskiej państwowości i budowania organizacji samorządowej. Funkcjonowanie samorządu lubelskiego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej upłynęło pod znakiem ciągłych walk między dwoma ugrupowaniami politycznymi. Mimo wyjątkowo trudnej sytuacji gospodarczej i finansowej Lublina oraz problemów we współpracy politycznej podkreślić należy, że pierwszy powojenny samorząd swoimi staraniami pchnął miasto na drogę właściwego rozwoju, doprowadzając m.in. do powstania w Lublinie najważniejszych urzędzeń miejskich, które każde większe miasto powinno posiadać.

Same przepisy Dekretu o samorządzie miejskim, stanowiące podstawy prawne funkcjonowania samorządu miejskiego w miastach byłej Kongresówki, jako opracowane w pośpiechu posiadały liczne braki. Konieczność szybkiej kodyfikacji wynikała z zacofania ustrojowego samorządu terytorialnego oraz jego deficytu instytucjonalnego na terenie byłego Królestwa Polskiego⁸⁹.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół „Akta miasta Lublina 1918–1939”, sygn. 13, 21, 37, 38, 41, 42, 45, 46, 52, 397.

Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół „Miejskie Wodociągi i Kanalizacja w Lublinie”, sygn. 1.

Źródła drukowane

„Dziennik Zarządu m. Lublina” z 21 stycznia 1922 r., nr 2; z 3 kwietnia 1926 r., nr 7; z 21 maja 1927 r., nr 8.

⁸⁷ APL, AmL 1918–1939, sygn. 21, Reskrypt Ministra Spraw Wewnętrznych z 2 maja 1927 r., nr S. S. 2275/27 rozwiązujący Radę Miejską III powołania w Lublinie, k. 3.

⁸⁸ APL, AmL 1918–1939, sygn. 21, Pismo Wojewody Lubelskiego z 10 maja 1927 r., nr L:3869/III w sprawie Rozwiązania Rady Miejskiej..., k. 2; *Rozwiązanie Rady Miejskiej m. Lublina*, „Dziennik Zarządu m. Lublina” z 21 maja 1927 r., nr 8, s. 1.

⁸⁹ P. Tusiński, *Instytucja zarządu komisarycznego w pozaborczym prawie samorządowym w Polsce przed rokiem 1933*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2010, nr 10, s. 64.

„Głos Lubelski” z 18 marca 1919 r., nr 75; z 22 marca 1919 r., nr 79.
„Ziemia Lubelska” z 25 lutego 1919 r., nr 9; z 21 marca 1919 r., nr 133; z 22 marca 1919, nr 134; z 24 marca 1919 r., nr 137.

Literatura

- Babiak J., Ptak A., *Samorząd terytorialny w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Władza lokalna w procesie transformacji systemowej*, red. J. Babiak, A. Ptak, Kalisz–Poznań 2010, s. 23–36.
- Czyrka M., *Ratusz zatrzymany w czasie. Narodowcy we władzach Lublina w latach 1918–1939*, Szczecin 2008.
- Dziobek-Romański J., *Proces ujednoczenia ustroju samorządu terytorialnego w II Rzeczypospolitej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2012, t. XXII, nr 2, 149–177.
- Jaroszyński M., *Samorząd terytorialny w Polsce. Stan obecny. Wnioski do reformy*, Warszawa 1923.
- Kierek A., *Rozwój gospodarczy Lublina w latach 1918–1939*, [w:] *Dzieje Lublina*, red. S. Krzykała, t. II, Lublin 1975, s. 33–114.
- Kroński A., *Krytyka projektowanego ustroju władz komunalnych miejskich*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1924, nr 25, s. 504–505.
- Kumaniecki K.W., Wasiutyński B., Panejko J., *Polskie prawo administracyjne w zarysie*, cz. II, Kraków 1930.
- Lewandowski J., *Królestwo Polskie pod okupacją austriacką 1914–1918*, Warszawa 1980.
- Marczuk J., *Działalność gospodarcza Prezydenta Lublina Czesława Szczepańskiego (1919–1927)*, „Rocznik Lubelski” 2010, t. 36, s. 51–63.
- Marczuk J., *Gospodarka finansowa samorządu miasta Lublina w latach 1918–1939*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1979, t. 39, s. 53–75.
- Marczuk J., *Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918–1939*, Lublin 1984.
- Marczuk J., *Walka ugrupowań politycznych w Radzie Miejskiej Lublina w latach 1919–1927*, „Rocznik Lubelski” 1968, t. 11, s. 41–67.
- Marczuk J., *Wybory do Rady Miejskiej w Lublinie w 1919 roku*, „Rocznik Lubelski” 1966, nr 9, s. 319–331.
- Porowski M., *Stan samorządu miejskiego w Polsce i braki w jego organizacji*, „Samorząd Miejski” 1922, z. 4, s. 668–679.
- Strzelecki J., *Samorząd miejski na terenie b. Królestwa Kongresowego*, Warszawa 1927.
- Strzelecki J., *W sprawie organizacji władzy wykonawczej w samorządzie miejskim*, „Samorząd Miejski” 1931, z. 2, s. 101–107.
- Strzeczewski J., *Organizacja samorządu w Państwie Polskim*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1922, nr 39, s. 589–590; nr 40, s. 605–606.
- Szewczak-Daniel M., *Organizacja i funkcjonowanie zarządu miasta Lublina 1915–1918*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. VI, red. T. Bykowska, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016, s. 545–553.
- Tarnowska A., *Z dziejów unifikacji administracji II Rzeczypospolitej. Rola przepisów pruskich*, Toruń 2012.
- Tusiński P., *Instytucja zarządu komisarycznego w pozaborczym prawie samorządowym w Polsce przed rokiem 1933*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2010, nr 10, s. 63–81.

Typiak P., *Istotne różnice w ustroju samorządu miejskiego w b. Królestwie Kongresowym i na Ziemiach Wschodnich b. zaboru rosyjskiego*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1931, nr 10, s. 350–357.

Uziembło W., *Wspomnienia 1900–1939*, Warszawa 1965.

Wasiutyński B., *Ustrój władz administracyjnych rządowych i samorządowych*, Poznań 1933.

Z.M., *W sprawie organizacji władzy wykonawczej w samorządzie miejskim*, „Samorząd Miejski” 1931, z. 3, s. 157–163.

Akty prawne

Rozporządzenie Naczelnego Wodza Armii z dnia 18 sierpnia 1916 r. dotyczące ordynacji miejskiej dla miast Kielc, Lublina, Piotrkowa i Radomia, Dziennik Rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce z 1916 r., cz. XXV, nr 64.

Dekret Naczelnika Państwa z 13 grudnia 1918 r. o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego, Dz.Pr.P.P. z 1918 r., nr 20, poz. 58.

Regulamin wyborczy do Rad Miejskich z dnia 17 grudnia 1918 r., M.P. z 1918 r., nr 232.

Regulamin wyborczy do Rad Miejskich z dnia 17 grudnia 1918 r. (M.P. z 1918 r., nr 232) z uwzględnieniem zmian, wprowadzonych rozporządzeniami Ministra Spraw Wewnętrznych: z dnia 1 lutego 1919 r. (M.P. z 1919 r., nr 26), z dnia 17 lutego 1919 r. (M.P. z 1919 r., nr 38), z dnia 5 maja 1919 r. (M.P. z 1919 r., nr 100), z dnia 20 kwietnia 1927 r. (M.P. z 1927 r., nr 90).

Dekret Naczelnika Państwa z 4 lutego 1919 r. o samorządzie miejskim, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., nr 13, poz. 140.

Regulamin wyborczy do art. 43-ego Dekretu o samorządzie miejskim z dn. 4 lutego 1919 r. wydany rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z 26 lutego 1919 r. w sprawie wyboru członków magistratu, Dz.Urz. MSW z 1919 r., nr 17, poz. 188.

Ustawa z dnia 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia urzędowania organów samorządowych na obszarze b. zaboru rosyjskiego, Dz.U. RP z 1922 r., nr 28, poz. 225.

Ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, Dz.U. RP z 1933 r., nr 35, poz. 294.

MARIOŁA SZEWCZAK-DANIEL

MGR, UNIWERSYTET MARIII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

ORCID: 0000-0001-6245-2211

Samorząd miejski w Lublinie w początkach II Rzeczypospolitej

Podstawę prawną organizacji i funkcjonowania samorządu lubelskiego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej stanowił Dekret o samorządzie miejskim z 4 lutego 1919 r., zwany dekretem lutowym, który obowiązywał w 150 miastach byłego Królestwa Kongresowego aż do czasu wejścia w życie tzw. ustawy scaleniowej z 23 marca 1933 r. Poza przedstawieniem podstaw prawnych funkcjonowania powojennego samorządu lubelskiego, w artykule

został nakreślony również obraz stosunków politycznych w mieście, wpływający na wzajemne relacje między organami samorządu powołanymi w pierwszych demokratycznych wyborach, przeprowadzonych w lutym 1919 r.

Słowa kluczowe: samorząd miejski, II Rzeczpospolita, Dekret o samorządzie miejskim, dekret lutowy, Lublin

MARIOLA SZEWCZAK-DANIEL

MA, MARIA CURIE-SKŁODOWSKA UNIVERSITY IN LUBLIN

ORCID: 0000-0001-6245-2211

*Municipal government in Lublin
at the beginnings of Second Polish Republic*

A decree on municipal government of 4 February 1919, generally known as the „February decree” constituted the legal foundation for organisation of the municipal government and its functioning in the first years of Second Polish Republic. It was applicable and legally binding in one hundred and fifty cities of the former Congress Poland until the so-called „uniting act” of 23 March 1933 entered into force. Apart from presenting the legal grounds of the post-war municipal government in Lublin, the article also gives an outline of political relations in the city which had an impact on mutual relationships between local government authorities nominated in the course of first free democratic elections held in February 1919.

Key words: municipal government, Second Polish Republic, Decree on municipal government, “February decree”, Lublin